

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ
ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMI

A1 TÜRK DİLİ VE YAZINI DERSİ
UZUN TEZİ

BÖLÜNEN BEN, BÖLEN SEN

Kılavuz Öğretmen: Havva Reyhan

Öğrencinin Adı: Sina

Öğrencinin Soyadı: Kıratlı

Diploma Numarası: D11290020

Ödevin Sözcük Sayısı: 4000

Araştırma Sorusu: Zülfü Livaneli'nin *Kardeşimin Hikâyesi* ve R. Louis Stevenson'ın *Dr. Jekyll ve Bay Hyde* adlı yapıtlarındaki odak figürlerin yaşadığı "kimlik bölünmelerinin" nedenleri ve sonuçları nelerdir?

ÖZ (ABSTRACT)

Uluslararası Bakalorya Programı A1 Türk Dili ve Yazını dersi çerçevesinde bitirme tezi olarak hazırlanmış olan bu çalışmada, Zülfü Livaneli'nin *Kardeşimin Hikâyesi* ve Robert Louis Stevenson'un *Dr. Jekyll ve Bay Hyde* adlı eserlerindeki odak figürlerin yaşadığı kimlik bölünmesinin hem kişisel hem toplumsal nedenleri ve sonuçları, karşılaştırma yoluyla ele alınmıştır.

Tezin giriş bölümünde, “kimlik bölünmesi” kavramından yola çıkılarak, bu kavramın tıp bilimindeki açıklamasına yer verilmiştir. Bununla beraber, odak figürlerin çarpıcı özellikleri, toplumdaki rolleri, bireysel olarak özellikleri ve bu özelliklerinde etkili olan geçmişlerinin şimdiki yaşamlarına etkileri verilmiş; yapıtlar çerçevesinde “ortalama bir insan”ın yaşantısına değinilmiştir. Sonrasında çalışmanın metin odaklı devam ettirilmesi gerekliliğinden araştırmaya konu olan yapıtlar ve yapıtlarda yer alan figürler, kurgusal anlamda tanıtılmıştır ve böylece “kimlik bölünmesi” izleğinin, bireysel ve toplumsal çerçevede nasıl değerlendirileceği belirtilmiştir.

Gelişme bölümünde ise giriş bölümünde değinilen ve araştırma konusunun temelini oluşturan “kimlik bölünmesi” olgusu, ortaya çıkmasına neden olan temel taşları açısından, dört ana başlık altında incelenmiştir. Bu başlıklar sırasıyla; “Beklentiler”, “Terk edilmişlik”, “Toplumdaki Konum” ve “Koruma ve Dışa Vuruş” olarak belirtilmiştir. Bu bölümlerde olguların terim anlamları ve yapıtlarda nasıl ortaya çıktığı incelenmiştir. Sonrasında ise, söz konusu dört ana başlığın, yapıtların odak figürlerin kişiliklerinin oluşumundaki etkisi ve “kimlik bölünmesi” ana temasında nasıl birer etken güç oldukları, neden-sonuç bağıntısı içinde irdelenmiştir.

Sonuç bölümünde ise her iki yapıttaki odak figürlerin, romanların kurgusunca başlarından geçenler, yaşadıkları iç ve dış çatışmaların irdelenebilmesi amacıyla anlatılmıştır. Sonrasında; her iki romanın kurgusunda belirgin bir şekilde yer alan iç ve dış çatışmaların nasıl kurgulanmış olduğu incelenmiş ve bunların her iki odak figürün sonunu / intiharını nasıl tetiklemiş olduğu değerlendirilmiştir. Ayrıca, figürlerin başından geçen olayların ve deneyimlediklerinin net bir dışa vurumu olan “diğer” kimliklerinin ortaya çıkışının, bireysel ve toplumsal çerçevede nedenleri ve sonuçları; tezin asıl çalışma konusu olan “kimlik bölünmesi” olgusuyla ilişkilendirilerek özetlenmiştir.

Sözcük Sayısı: 287

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ: KİMLİK BÖLÜNMESİ NEDİR?	5
2. KİMLİK BÖLÜNMESİNİN NEDEN VE SONUÇLARI NELERDİR?.....	8
2.1.Beklentiler	9
2.1.a.i Aşk	9
2.1.a.ii Aile ve Toplum	11
2.1.b Terk Edilmişlik.....	11
2.1.c Toplumdaki Konum	12
2.1.c.i Garip Adam	12
2.1.c.ii Elitizm	15
2.1.d Koruma	16
2.1.d. i Yerine Geçme	16
2.1.d.ii İçindeki Canavar'ı Yaratmak.....	17
3. SONUÇ	20

Araştırma Konusu: Zülfü Livaneli'nin *Kardeşimin Hikâyesi* ve R. Louis Stevenson'ın *Dr. Jekyll ve Bay Hyde* adlı yapıtlarındaki odak figürlerin yaşadığı “kimlik bölünmelerinin” nedenleri ve sonuçlarının, bireysel ve toplumsal bağlamda incelenmesi

1. GİRİŞ: KİMLİK BÖLÜNMESİ NEDİR?

Bölgesel anlamda farklılık göstermekle birlikte, ortalama olarak yetmiş-seksen yıl aralığında yaşayan birey, bu süreç boyunca, ruh ve beden sağlığını koruma amacıyla, karşılaştığı zorluklara karşı savunma geliştirir. Kimi birey için bu savunma, kendilerini, olmak istedikleri insanın yerine koymak ya da koymaya çalışmaktır. Gerek aşk, sevgi, hoşlanma gibi karşılık beklenen güçlü duyguların karşılıksız kalması, gerekse ölüm, kaybediş ve acı verme noktasına ulaşmış özlem gibi olumsuz durumların yaşanması gibi *bireysel* bazda insanı kendi benliğini sorgulamaya iten durumlarla; sosyal konum, içinde bulunan çevre ile karşılıklı beklentiler ve toplumun genel normlarına uyamama gibi yaşanan toplumun nitelikleriyle ilişkilendirilebilecek gerçeklikler, söz konusu savunmaları, dolayısıyla yeni/ikincil kişilikleri ortaya çıkarır.

Söz konusu savunmaların, bireyde kalıcı özellikler de ortaya çıkarması mümkündür. Bunlardan en belirgin olan dissosiyatif (iç uyumun kaybına yönelik) bozukluklar; kişide kimlik, bellek, algı ve çevre ile ilgili duyular gibi, normalde bir bütün hâlinde çalışan işlevlerin bütünlüğünün bozulmasıdır. Kısacası; dissosiyasyon adı verilen ruh dengesinin ve iç ahengin bozulması durumu, çoğunlukla travmaya karşı bir savunma düzeneği olarak ortaya çıkar. Hastalık, yeni/yan/ikincil bir kimlik yaratma suretiyle travmadan kaçmayı sağlarken, aynı zamanda travmanın kişinin yaşamı üzerindeki etkisini de geciktirir. Livaneli'nin *Kardeşimin Hikâyesi* adlı eserindeki Mehmet Arslan ve Stevenson'un yapıtındaki Dr.Jekyll odak figürlerinin her ikisinde de söz konusu hastalığın bulguları, evrelerinin yaşanma süreci ve hastalığın yaşamlarına olan etkisi görülmektedir.

Kardeşimin Hikâyesi adlı yapıtın odak figürü Mehmet Arslan, eskiden yurtdışı bağlantılı çalışan bir mühendistir. Yakın zamanda, insanlardan ve kent hayatından uzaklaşmak için Podima adlı, Karadeniz'e kıyısı olan bir kasabaya taşınmıştır. Yapıt boyunca insanlardan olabildiğince uzak kalmaya çalışan ve tutarsız hareketlerde bulunan Mehmet Arslan; kasabalarında gerçekleşen bir ölüm olayı üzerine açılan davayla ilgilenen savcıdan, gazeteci Zeynep'e kadar herkesin dikkatini olumsuz yönde çekmiştir. O, norm dışı kalmış bir bireydir: Geçmiş, yakın geçmiş ve şimdiki zaman uzamındaki yaşama biçimi ve bu yaşam biçimindeki olumsuzluklar; onu, bahsi geçen savunma mekanizmalarını kullandırmaya itmiştir. Mehmet Arslan, bir insanın dayanabileceği fiziksel ve ruhsal acının bir sınırını defalarca aşan talihsiz olaylar yaşamıştır. Ailesini kaybetmiş, öğrenim gördüğü sürece, önce dedesini, sonra çok sevdiği anneannesini yitirmiştir. Tüm bunların ardından gittiği, Sovyet Rusya'da önce dillere destan güzelliği olan bir kıza âşık olması, (aşkının olumlu sonuçlanmaması) ve ardından otorite eksikliği nedeniyle başına türlü olumsuzlukların gelmesi, onu, kendine bir savunma mekanizması geliştirmek durumunda bırakmıştır. Bu savunma, o küçükken vefat eden kardeşinin yerine geçmektir. Kendi başından geçenleri, kardeşinin başından geçmiş gibi anlatan odak figür, kendini toplumdaki soyutlamayı tercih etmiştir. Yalan söylemesi, insanlardan uzak durması, bencilliği ve sürekli kardeşi Mehmet'ten bahsetmesi; onun kendi kırılğan yapısını savunmasında önemli yer tutmuştur. Hastalık düzeyine gelmiş olan bu mekanizmalar, onun hayatına yeni çatışma ve kavramlar getirmiştir. Öyle ki kitap, düzen ve kendini insanlardan soyutlamak gibi saplantıları olan bir birey hâline gelen Mehmet Arslan, evini sadece hizmetçisine açar hâle gelmiş ve sarılmak için kendisine bir makine icat etmiştir. Özlemini çektiği kardeşini sürekli olarak anması da göze batan en belirgin ve garip huylarından biri olmuştur.

Stevenson'un *Dr. Jekyll ve Mr. Hyde* adlı yapıtında, Henry Jekyll odak figürdür. Toplumda saygı duyulan bir konumda olan Jekyll'in mesleği, tıp doktorluğudur. Toplumdaki konumu gereği birçok saygın arkadaşı vardır fakat yaklaşık on yıldır, arkadaşları tarafından tuhaf davranışlar yapmaya başladığı düşünülmektedir. Bu davranışlar esasında, dissosiyasyon çerçevesinde değerlendirilebilecek olan bozukluklar olup, onun çevresinde ve içinde bir çatışma yaşamasına neden olmaktadır. Öyle ki birçok insanı mutlu edebilecek zenginlik, şöhret ve tanınmışlık onun iç dünyasını renklendirememiştir. İnsanın aç kaldığı vahşilik ve içinde bir yerlerde gizli bir kontrol altında tuttuğu nefret, zamanla kendini göstermeye başlamış, bir noktadan sonra da kontrol altında tutulamaz hâle gelmiştir. Bu vahşilik ve nefret, hayatından zevk almayan Henry Jekyll'in kendi savunması olan Bay Hyde'ı yaratmasına ve o kimliğe büründüğünde, yakın arkadaşları ve onların bağlantılı olduğu insanları öldürmesine neden olmuştur. Dr. Henry Jekyll, bu kişiliğe, kendi mesleğinin ve ilgi alanlarının yardımıyla, kendi bedenine enjekte ettiği zehir aracılığıyla korkutucu, diğerine göre tamamen farklı ve zehrin etkisi geçtiğinde eski hâline dönmesine olanak tanıyan yeni bir dış görünüş kazandırarak ulaşmıştır. Bu sayede kimliğini kimseye belli etmeden cinayetler işlemiş ve topluma zarar vermiştir. Kısaca işlediği cinayetler sonrası iç huzuru yakalamasının yanında, öldürmenin kendisi için bir tutku olduğunun da farkına varan Jekyll, sürüklendiği karanlıktan cinayet işleyerek kurtulduğuna inanmaktadır. Gençlik yıllarında, hayata bakışı nedeniyle kısa süreli olarak ikinci kimliğini harekete geçirmeye çalışan Jekyll, yapıtın devamında yakalanma korkusu ve zehrin "her geçen gün artan" etkisiyle hem duygusal hem de fiziksel olarak bölünmeler yaşamıştır. Hatta sonrasında ikinci kişiliğini o kadar yadsıyamaz hâle gelmiştir ki; hiçbir arkadaşı tarafından bilinmeyen, hatta duyulmayan ikinci kişiliği Bay Hyde'ı, mirasına katmış; vasiyetinde bu tanınmayan kişinin yer almasıysa Jekyll'in arkadaşları tarafından dikkat çekici bir gariplik olarak görülerek, (yapıtın devamındaki) olaylar üzerinde katalizör/hızlandırıcı bir rol oynamıştır. Asil ve bakımlı Jekyll'in, korkunç görünümlü Hyde ile

ortak yönleri, açıklanamayan banka hesapları, arka arkaya işlenen cinayetler ve doktorun yakın çevresiyle sohbetleri esnasında sergilediği küçük garipliklerin artması; figür üzerindeki şüpheyi arttırmıştır.

Her iki yapıtın odak figüründe de; yaşanmışlığın getirdiği zorunlu savunma mekanizması olarak ortaya çıkan ikincil kişilikleri ve bu (yaratı) kişilerin onların ruhsal sağlığını, çevre ilişkilerini, hayat düzenlerini nasıl olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Hatta çok ciddi bir ruhsal hastalık düzeyindeki ‘kimlik bölünmesi’ olgusunun, her iki yapıtta da figürler üzerindeki benzer veya farklı etkiler yarattığını söylemek ve sonuçları açısından bu olguyu değerlendirebilmek mümkündür.

2. KİMLİK BÖLÜNMESİNİN NEDEN VE SONUÇLARI NELERDİR?

Her iki yapıtta da odak figürler, “kimlik bölünmesi”nin ileri boyutu olan ve psikiyatride “dissosiyatif kişilik bozukluğu” biçiminde tanımlanan hastalığı yaşamışlardır.

Psikolojik hastalıkların temelinde stres, maddi ve manevi olgular, duygusal travmalar gibi etkenler yatmaktadır. Çaresiz bir duruma düşen kişiler, bir çıkış noktası ararlarken girdikleri bunalımdan çıkmak için, bir savunma ya da travmayı geciktirme davranışı olarak, yaşadıkları kişilik sapmalarını uygulamaya geçirmektedirler. Hastalıkların temelinde yatan ve hastaya göre travmatik kabul edilen nedenler, bireysel ve sosyal bağıntılarla ilişkilendirilerek incelenebilir.

2.1.Beklentiler

2.1.a.i Aşk

Ahmet Arslan hayali kişisi üzerinden anlatılan Mehmet Arslan, beklentilerin bir insan üzerinde ne kadar acı verici sonuçlara yol açabileceğinin örneğidir. Oysaki Mehmet'in beklentisi iş veya para hakkında değildir, en doğal ve saf duygu, "aşk" hakkındadır. Kardeşinin ağzından anlattığı ve aslında kendisinin olan hikâyenin her parçasında aşk duygusunun yıkıcılığından söz eden ve Oscar Wilde'dan, İngiliz kraliyet ailesine kadar örneklendiren figürün yıkımı Beyaz Rusya'nın Borisov kentinde başlar.

Mehmet'in anlatımına göre, bir pazar günü, zaman geçirmek için gittiği alanda, kötü zamanlar geçiren bir asker ailesinin sokak satışına rastlayan Ahmet, hayatını değiştirecek insanı görmüştür. Bu kızı önceleri tanımlamakta zorluk çeken figür "*Güzellik falan değildi bu, çok daha fazla bir şeydi.*" (Livaneli, 173) diyecek kadar etkilenmiş ve o kişiyi bulmak için çabalamaya başlamıştı. Beklentilerinin başladığı nokta, burası olmuştur. Ludmilla'dan başlayarak araya insanlar sokan Ahmet, daha tanışmadan hayallere dalmıştır. Paranın olmadığı, insanların sefalet içinde yaşadığı bir ülkede, sadece o kızı bulmaları için bile insanlara maaşını teklif eden Ahmet, yıllar sonra hikâyeyi anlatırken "*Neden ağlamak geliyordu? diye sordu kız heyecanlı bir tavırla. Güzel bir şeye bakınca ağlar mı bir insan?*" (Livaneli, 179-180) sorusunu duyabilecek kadar etkilendiği bir duygu yoğunluğu içindedir. Heyecanını yıllar sonra bile yitirmemiştir. Kızın adını (Olga) bile öğrenmek için mesaisinden fedakârlık yapan Ahmet'in önünde daha birçok engel vardır. Ludmilla'nın çevirileriyle aşk yaşayan Mehmet, evlilik beklentilerine girmiştir: "*Olga'yı hemen İstanbul'a götürüp evlenme planları yapıyordu. 'Eğer bir aksilik olursa beni öldü bil!' diyordu.*" (Livaneli, 203) Sözlerindeki kesinliği ve bağlılığı engelleyebilecek her şeyi ortadan kaldıran

Ahmet, dil sorununu da çözmek zorundadır. Bu sorun, aralarında bir kişinin daha olmasına neden olmuş ve aynı zamanda güzelliğin paylaşılmasına neden olmuştur. Olga'nın babasının şart koştuğu Hıristiyanlığa dahi geçmeyi planlayan Ahmet, rüya gibi bir evlilik teklifi planlamıştır. Hayalinin gerçekleşmesine izin vermeyen siyasî nedenlere ve dil sorununa rağmen, Ludmilla'ya bağlılığından vazgeçememiştir. Başkent Minsk'ten yüzük alan ve Karadeniz Kıyısı kenti olan Soçi'de evlilik teklifi düşünen Ahmet'in tek düşüncesi morali bozuk Olga ve beklentileridir fakat bu seyahat aşkın sonunu getirmiştir. Yanlış anlaşılmalardan sonucunda hapse giren ve duygusal bir çöküntü içine giren ve fiziksel olarak da kendine zarar vermeye başlayan Ahmet'in aklında tek bir düşünce vardır: Olga. Yalnızlık ve karanlıktan kendini sorguladığı anlarda bile aklına gelen ilk şey Olga'nın varlığıdır. “*O gri duvara, kocaman bir OLGA yazdım.*” (Livaneli, 246) Kendine zarar verme pahasına, Olga'yı hatırlamak için elinden geleni yapan Ahmet, onun hayaliyle yaşama bağlanır.

Mehmet'in hikâyesine göre, hapisten bambaşka bir insan olarak çıkan Ahmet, korkutucu bir dış görünüme sahip olmuştur. Olga'yı arayan Ahmet onun yerine Ludmilla'yı bulup gerçekleri öğrenince, kendi deyimiyle *aşk delirmesinin son evresine* girerek aklı dengelerini yitirmiş, hapisneden çıkıncaya kadar da kimlik bölünmesini yaşamıştır: “*Her an patlamaya, beni ve bütün Moskova'yı havaya uçurmaya yetecek güçte bir bomba!*” (Livaneli, 283) Yaşadığı onca talihsiz olaya rağmen Olga'dan vazgeçmeyen ve umudunu o ana kadar yitirmeyen Ahmet'in Ludmilla'yı gördükten sonra ona saldırması da olağan bir şeydir. En büyük beklentisi defalarca kez karşılıksız kalmıştır. Gerçekler ise, Ludmilla'nın da “*tanrısal güzellikte*” (Livaneli, 178) olan Olga'ya âşık olması ve çeviri yerine başka bir şey yaparken hem maddî olarak hem de manen tatmin olmasıdır. Aşk'ın yarattığı bağlılık ve umutların boşa çıkması, onu geri dönülmez bir yola sokmuştur. Artık o başka vücutta yaşayan bir yabancısıdır.

Jekyll içinse “aşk”, onu kimlik bölünmesine itecek kadar hayatında değildir. Kadınlar, onun için sıradan varlıklardır ve ancak cinayetine kurban gideceklerse önem kazanacaklardır.

2.1.a.ii Aile ve Toplum

Bir insanın saygı duyduğu kişiden beklentileri çok önemlidir. Zaman içine Londra'nın en önemli doktorlarından olan Henry Jekyll için de durum böyledir. Ölümünden önce kaleme aldığı mektubunda “*Yaradılıştan sabırsız bir neşe kaynağına sahip olmamdı.*” (Stevenson, 87) cümlesini kurmuştur. Herkesin ondan beklentisi, asil soylarını devam ettirmesidir ve o bunu başarmıştır; ancak içindeki sabırsız zaman içinde ortaya çıkarmıştır. Hep en iyi yemekler, en iyi semt, en çok saygı duyulan meslek ile uğraşırken, herkes tarafından bilinen, kabul gören de bir imzası olmuştur. Toplumun ve ailesinin beklentilerini fazlasıyla karşılamıştır; ancak kendi beklentileri için bu yeterli olmamıştır. Mesleğinin “renksizliğinden bahseden ve toplum nezdinde mutlak iyi bir insan olan ancak kendisine sakladığı düşünce yapısını zevk adı altında ortaya çıkaran Jekyll, baskının altından kalkamamış ve kimlik bölünmesi yaşamak durumunda kalmıştır. Yapıtta huzurlu ve sofistike yaşamının sürekli tekrarlanması ve zaman zaman yaşadığı bunalımların çevresi aracılığıyla anlatılması onun içten içe yaşadığı sıkıntıyı göstermektedir. Ailesinde yaşanan erken ölümlerse, ona destek olan birilerinin varlığını en aza indirmiştir.

Toplumsal açıdansa Mehmet, siyasî konular ve baskılar nedeniyle, hiçbir zaman istediği hayatı yaşayamamış, Olga'nın kültürel farklılıkları dolayısıyla, insan ilişkilerini anlamlandıramamıştır.

2.1.b Terk Edilmişlik

Bir çocuğun temel gelişimini sağlaması için en basitinden bir aile ortamına sahip olması şarttır. Ahmet Arslan için bu şans, 1963 yılı yazında yaşanan bir trafik kazası ile yok olmuştur. Yaz tatiline babaannesinin yanına, Ankara'ya gelen Ahmet-Mehmet ikizler ve ebeveynlerinden sadece Mehmet hayatta kalmıştır ve daha küçük yaşta babaannesi ve büyükbabasının yanında hiç tanımadığı bir şehirde yaşamak durumunda kalmıştır. Zaman içinde büyükbabasını da kaybeden Mehmet, babaannesi ile kalmış, onu da üniversite çağlarındayken kaybetmiştir. Babaannesinin de son zamanlarında büyükbabasını özlemle anması ve hayattan manevi olarak kopması nedeniyle daha çok küçük bir yaşta hayata karşı tek başına kalan Mehmet, iş hayatı, aşk hayatı ve yaşlılığındaki her sıkıntısında kardeşini aklında yaşatmıştır. Aşk hayatında, Ludmilla tarafından ihanete uğrayarak Olga tarafından terkedilmiştir. Hapisten çıktığında onu bulamaması da onun için beklentilerinin boş çıkması kadar terk edilmişliğini göstermektedir. Bu terk edilmişliğin yarattığı aidiyetsizlik nedeniyle, Borisov'dan, Podima'ya sürüklenmiştir. Aidiyetsizliğini yenmek için evlenmeyi ve kendini kabul ettirmeyi de isteyen Mehmet, vatandaşı olduğu Türkiye'de önemsenen din İslamiyet'ten çıkmayı bile kafasına koymuştur. Aile kavramının yanı sıra iş hayatında da sadece Ludmilla ve Dinç Abi isimli figürlerden bahsetmesi, onun yalnızlığını göstermektedir. İnsanların da garip huyları yüzünden kendisinden uzak durması veya Pelin Soysal gibilerin çağın gerektirdiği gelişmelere ayak uyduramaması nedeniyle uzaklaşması da onun terk edilmişliğini göstermektedir.

2.1.c Toplumdaki Konum

2.1.c.i Garip Adam

Mehmet gibi yaşlı insanların denize kıyısı olan yerlere yerleşmeleri, toplumda çokça rastlanan bir durum ancak çoğu insan için bundan sonrası aynıdır. Mehmet Arslan için ise Cinayet Davası,

ifade vermek, hakkında soruşturma açılması ve yeniden aşk duygusunu yakalaması bir kasaba olan Podima’da başlar.

“Çok tuhaf biri olmalısınız.” (Livaneli, 23) Gazeteci kıza, daha ilk izlenimde bu cümleyi kurduran Ahmet Arslan, birçok garip takıntıya sahiptir. Soyadının doğru söylenmesinden başlayarak insanlarla samimiyete girmemesi kadar birçok takıntıya sahiptir. Yalnız bir insan olmasına karşın evine sadece temizlik için gelen Hatice Hanım’ı alan Ahmet Arslan, sadece ona eşyalarına dokunma izni vermiştir. Havaya göre değişen gömlek ütüsü başta olmak üzere insanlarla beraber olmak istememesi onun toplum tarafından sürekli “garip” olarak adlandırılmasına neden olmuştur.

Arzu Kahraman cinayeti esnasında verdiği tutarsız beyanatları, otoriteyi hafife alan davranışları da köyden olmayan Savcı’nın dikkatini çekmiş ve hakkında işlem başlattırıştır. “Sinirlendirmeyi başarmıştım.” (Livaneli, 148) İnsanlarla ilişkisi, onlardan kaçması nedeniyle sıkıntılı olmasına karşın gözlemciliği ile insanları değerlendirebilen, ancak kendisine göre normal olduğunu belirttiği fakat toplumdaki kimse tarafından onaylanmayan davranışları nedeniyle garip bir insan olarak görülmektedir.

Kardeşinin hikâyesi dışındaki tüm ciddi konularda, savcı başta olmak üzere diğer insanlarla alay eder gibi iletişim kuran Mehmet Arslan, yüksek bir özgüvene sahiptir. İnsanlarla iletişim kurarken, ünlü edebiyatçılardan alıntılar yapmaktadır. Yazarların, genel olarak aşk ile ilgili olumsuz görüşlerinden yola çıkarak konuşmaktadır ve hayatındaki insanları roman figürleri ile bağdaştırmaktadır. Bunlardan bir tanesi Muharrem ve Smerdyakov’dur. Evinde, yedi ölümcül

günahı temsil eden odaları kütüphaneler vardır ve bu odalarda ruh haline göre uzun zamanlar geçirmektedir.

Pelin, ünlü Nietzsche aracılığıyla desteklenen delilikle ilgili bir konuşma esnasında, okuduğu kitaplar açısından eleştirilmektedir. Hızla en yakını olan bir insanın böyle bir ivedilikle tespitte bulunması, onun ne tarz kitaplar okuduğu ve kitapların onun yaşam tarzını şekillendirmesinde bir örnektir.

İnsanlar tarafından en çok yadsınan garipliği duyguları ile ilgili olan konulardır. İnsanları duygusuzluğu ve kayıtsızlığı ile şaşırtmasının yanı sıra rahatsız eden Mehmet'i, Olga'dan sonra duygusal olarak açabilen tek insan Pelin Soysal olmuştur. Aşk duygusu yüzünden yaşadıkları yüzünden "sevgili" isimli bir makine icat etmiştir ve sarılma gibi insanın sevgi ile yaptığı davranışları makineden beklemiştir. İnsanî ilişkilerden içten içe korkarak yaşaması nedeniyle insanlara karşı tutuktur. Başsağlığı dilemek gibi toplumda adet olan şeyleri istemeyerek yapması ve cinayetleri içgüdülere bağlayarak normalleştirmesi, onun bir diğer garip tarafını göstermektedir. "*Duyuları olan ama duyguları olmayan bir adam, kimseye dokunamıyor, aşk ve nefret duyamıyor.*" (Livaneli, 86) İyi bir gözlemci olduğunu her fırsatta sezdirenen ve başarılı olan Mehmet, kitaplara olan hâkimiyeti ile ilginç bir insan olarak merak uyandırmaktadır. Duyguları olmadığından, insanlar onu, o da insanları anlamakta güçlük çekmektedir. Her şeye sadece mühendisliğe bağlayan mantıklı açıklamalar yaparken, duygusal olanlar da kitapları kullanmıştır. Duygusuzluğunun yanı sıra kimse tarafından benimsenmeyen bir kişidir ve *foie gras*¹ gibi farklı gıdalar yemektedir.

¹ Fransızların kaz ve ördek ciğerinin yağlandırılması yoluyla elde ettiği yiyecek

2.1.c.ii Elitizm

Londra gibi her dönem ilgi merkezi olmuş bir şehirde tanınmak ve saygı görmek kolay bir şey değildir. Aristokrasi kadar tıp ve hukuk alanında saygın dostları bulunan Henry Jekyll, toplumda bulunulabilecek en saygın yerdedir. Pahalı tablolar, kendine ait laboratuvar ve hizmetçi sürüsü ile lüks bir hayat yaşarken, arkadaşları olan aristokratlarla da akşam yemeklerinde bir araya gelmektedir. Sıradan bir dış görünüşü olmasına karşın, Edinburgh aksanı ile konuşmaktadır ve bu da onun hakkında “*gayda kadar duygusal*” (Stevenson, 9) yorumları yapılmasına neden olmuştur. Ancak son 10 senede garip huylar edindiğini düşünen yakın arkadaşlarından Lanyon’un *Damon ve Phytias* ‘ı örnek göstererek onda bir terslik olduğunu düşünmesi ve Jekyll’ın uzun zamandır Utterson’a zor durumda olduğunu anlatması dışında Hyde ortaya çıkana kadar toplumsal ilişkiler açısından normal bir insan olmuştur. “*Eskiden hayırseverliğiyle tanınırken, artık dini vecibelerini de yerine getiriyordu.*” (Stevenson, 50) Toplumun gözünde zaten saygın olmasına karşın, rahatsızlığı ve mutsuzluğu sonucu tekrardan eski yerine dönmesi onun hastalığını aştığı ve iç huzuru bulduğunu göstermektedir. Ait olduğu yere dönmüştür. Hatta şehrin ortasında yaşanan şiddet olayından sonra, olayın uzamaması için yazılan çek hakkında “*Ne var ki, çekin sahibi, işin kötüsü, tam bir kibarlık timsali ve tanınmış bir kişi.*” (Stevenson, 11) denmesi ve kimsenin çekin Jekyll’a ait olduğunu inanmaması, onun toplumdaki yerini göstermektedir. Bununla beraber, intiharından öncesinde yazdığı mektuba kadar, Hyde ile birçok ortak yönünün ortaya çıkmasına karşın insanların doktor hakkında ters bir şey düşünmemeleri, onun toplumdaki saygınlığını göstermektedir. Arkadaşlarının zaman zaman onun Hyde ile arkadaşlığı hakkında endişelenmeleri ve bazı gerçeklerin ortaya çıkmasına rağmen koşulsuz biçimde ona inanmaları ve onunla yakın olmaya devam etmeleri de bir diğer örnektir.

2.1.d Koruma

2.1.d. i Yerine Geçme

Küçüklüğünde ailesini, büyürken de babaannesi ve büyükbabasını kaybetmesi bir çocuğun hayatının başlangıcı olarak sahip olabileceği en kötü kaderdir. Kaderin Mehmet'i sınaması bitmemiş, Mehmet, yaşadığı aşk, terk edilmişlik ve yalnız bırakılmışlık duygularının yanı sıra dönemin siyasî yapısı nedeniyle hapse girmiş ve hapisten çıktığında bir kez daha hayal kırıklığına uğramıştır. Mehmet Arslan'ın hayatının Podima dışında geçen kısmını unutmak istemesi kadar doğal bir şey yoktur. Yaşadığı travmalar sonrası, 1963 yılındaki trafik kazasında hayatını kaybeden Ahmet'in yerine geçmiştir. Mehmet ise onun anılarında kalan kardeşi olmuştur. Bir vücutta iki ruh yaşatmıştır. Olga'ya olan aşkına yıllarını harcayan Mehmet'in yerine duygusuz, kibirli bir insan gelmiştir. *“Blunted Affect” diye tabir edilen beyin anomalisinin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.*” (Livaneli, 318) Yıllar boyunca yaşadıklarının sonucu olarak Blunted Affect'in çıkması nedeniyle, insanlardan uzak bir hayat yaşamayı istemeden tercih etmiştir. Oldukça zarar görmüş benliğini korumak için, yalanlar söylemiştir ve sosyal hayatına kısıtlama getirmiştir. Evine sadece iş gücünden fayda sağladığı Hatice Hanım ve acıdığı oğlu Muharrem'i zaman zaman almaktadır. Hatice Hanım, onun bu dünyada hayalinde yaşattığı ikizi Ahmet dışında en yakın olduğu insandır; çünkü eşyalarına dokunmasına izin vermekte ve yemeklerini hazırlamaktadır. Geçirdiği rahatsızlık sonrası en yakın arkadaşı köpek Kerberos olmuştur. Benliği korumak isteyen odak figür, edebiyatla ilgilenmeye başlamış, fazlasıyla düzenli bir hayat yaşamaya başlamıştır. *“Oysa benim dostlarım dünyanın gelmiş geçmiş en akıllı ve yaratıcı insanları: Aristoteles.”* (Livaneli, 250) Sosyal hayatta pek etkili olmamasına karşın, gözlemci yapısıyla öne çıkan odak figür birçok edebî eser okumasının da karşılığında birçok düşünce yapısına hâkim olmaya başlamıştır. Değişen dünyadaki çalışma ve basit zevklerden kendini

sakınan odak figür, edebiyat aracılığıyla kendini tatmin etmektedir. Gösterişten çok maneviyatı tercih etmektedir ve bu bakış açısıyla farklı bakış açılarıyla eleştiri yapabilmeyi başarmıştır: *“Gördüğüm kadarıyla o kadar duygusuz bir insan değilsiniz, sadece saklıyorsunuz kendinizi.”*(Livaneli, 157)

İnsanlara yakınlaşması gerektiği zamanlarda, hastalığının da sonucu olarak büründüğü ikincil kimlik, onun kendine ait acıları unutmasına da yardımcı olmuştur. Yaşadıkları sonrası sahip olduğu hassas yapıyı kırılğan hâle getirmemek için yalanlar söylemekte ve insanlardan uzak durmaya çalışmaktadır. Gazeteci Pelin Soysal’a anlattığı her şey doğru olmasına karşın, yapıtın sonunda bunların hepsinin yalan çıkması yaşadığı kimlik bölünmesinin bir sonucu olmuştur. Devlet otoritesi olan savcıdan, rütbesi düşük gazete muhabirine kadar yalan söylemesi onun kendi kişiliğini saklamak istemesinin bir sonucudur. Basit bir insan davranışı olan fiziksel temas, odak figür için kaçınılması gereken bir olay olmuştur. Her ne kadar kimliğini değiştirse de hastalığı nedeniyle onda olumsuz bir etki bırakmaktadır. Bu durumun sonucu olarak, tasarladığı sarılma makinesi onun “kimlik bölünmesi” sonucu dönüştüğü kişinin ihtiyaçlarını gidermesine yardımcı olmuştur.

2.1.d.ii İçindeki Canavar’ı Yaratmak

İnsanoğlu, yaşamaya başladığı günden itibaren belirli kalıplara sokulmaya çalışır. Jekyll için de bu olmuştur, her insanın içinde bulunan kötü ve farklı olma isteği küçüklüğünden beri ailesi ve toplum tarafından bastırılmıştır. Bazı insanlar içindeki kötüyü hırsızlık yaparak, cinayet işleyerek tatmin edip dışarı çıkarırken, Jekyll, içindeki canavarı davranışlar ile değil apayrı bir varlık olarak somutlaştırmıştır. Hyde figürünü yaratmasıyla, içindeki iyi-kötü çatışması başka bir boyuta

geçmiş ve kimlik bölünmesini tamamlamıştır. Ayrıca, meslek yaşamından öğrenmesi ve doğal bir şey olan yaşlanmaya kayıtsız kalamaması da bunda etkili olmuştur. İnsanın doğasını baskılanması sonucu ortaya çıkan ve kolayca baskılanamayan kötülük çatısı altında toplanan vahşet gibi duyguları Jekyll'ı da etkilenmiştir. *“Kimlik değiştirmekten aldığım zevk, söylediğim gibi onursuzcadı.”* (Stevenson, 95) Doktor olmasının da getirdiği bilgi birikimiyle, farklı bir insan olabilmesine yardımcı olan ilacı kolayca elde edebilen, ancak içindeki iyi-kötü çatışması sonucu ilacın kontrolünü yitiren figürün en büyük sorunu kendi vicdanıdır. Çirkinliği ile insanları rahatsız eden Hyde ile öldürmek, zarar vermek gibi fiziksel zevkleri tatmin ederken Jekyll'ın temizliği ile de iyi tarafını tatmin etmiştir. Kendisinin de içinde bulunduğu aristokrat düzenden gelen Sir Carew'ı öldürmesi, kendi hayatına karşı olan tepkiyi göstermekteyken, avukatı ve aynı zamanda yakın dostu olan Utterson ve diğerleri ile zaman geçirerek iyi tarafını mutlu etmektedir. Bu durumun zamanla daha ileri gitmesi, onu daha büyük bir çıkmaza sokmuş ve toplum hayatından uzaklaşmasına neden olmuştur. *“Dr.Jekyll'ı ne görmek ne de hakkında bir şey duymak istiyorum.”* (Stevenson, 51) Zamanla arkadaşları ile arası bozulmuş hatta önemli bir arkadaşı Doktor Lanyon'un ölümüne doğrudan neden olmuştur. Hyde'ın yarattığı kaos ortamı, dış görünüşünün korkunçluğu ve şiddet insanlarda felce bile neden olmuştur. Lanyon'un başına gelenler temiz Jekyll'ın arka bahçesi olan çirkin Hyde'ın şiddet göstermemesine rağmen bıraktığı etkiyi göstermektedir. Dr. Jekyll'in içi o kadar kötülükle ve baskıyla dolmuştur ki iç dünyasının yansıması olan Hyde, onu en yakını olan insanlardan bile uzaklaştırmıştır, toplum tarafından dayatılan olması gereken iyi kişi olarak içindeki iyiyi beslerken, toplum tarafından hoş görülme-yen Hyde olarak da içindeki kötüyü tatmin etmiştir.

“Bir insan gibi değildi o adam, lanetli bir put gibiydi sanki.” (Stevenson, 9) Jekyll'in yarattığı Hyde için yapıt boyunca kullanılan en hafif tabir bu olmuştur. Zarif ve iyi olan Jekyll'in yerine

geçen kaba ve mutlak kötü Hyde, daha ilk izlenimden kötü bir görüntü vermektedir. Sekiz yaşlarında bir çocuğa saldırması ile başlayan, Jekyll'ın içindeki mutlak kötü Hyde dış görünüşü kadar acımasızlığıyla da insanları rahatsız etmiştir. Görgü tanığı kız tarafından huzurlu olan bir gecede de sosyal seviyesi yüksek olan Sir Carew Danvers'ı öldürmesi, insanlar arasında çok dikkat çekmiştir. Hyde, içindeki kötülüğü oldukça vahşi şekilde dışarı vururken, ipuçları bırakması nedeniyle bir süre ortadan kaybolmak durumunda kalmıştır. Ortalıkta olmadığı süre boyunca eski hayatına dönmüş olsa da insanın içinde bulunan merak ve zevkler onu tekrar Hyde yapmıştır. “*Günahın o malum cazibesine yenik düştüm.*” (Stevenson, 103) Jekyll burada bir itirafta bulunsa da aynı zamanda insanoğlu hakkında da bir genellemede bulunmuştur. İnsanın her zaman sahip olmadığı, olamayacağı şeyleri istemesi ve edindiğinde de suistimal etmesi, onun da başına gelmiştir.

Dr. Jekyll'in yapıt boyunca yaşadığı kimlik bölünmesinin kendi üzerinde yarattığı korku onun davranışlarına da yansımıştır. Hyde ile arkadaş olmasının arkadaşları tarafından hoş görülmemesi bir yana, yaptığı deneylerin başarısız olmasından da çok korkmaktadır. Geçmiş olmayan bir figür Hyde'a, Hyde'dan Jekyll'a dönememesi durumunda mirasından önemli pay biçmesi de buna örnektir.

Yapıtın kırılma noktası olan intiharının sebebiyse Jekyll değil, Hyde'dır. İçindeki kötünün, iyi olanı bastırması sonucu işlediği cinayetler, yarattığı korkunun iyice artmasına dayanamayıp intihar etmiştir. Hyde vücudunda yaşamaya devam edebilirdi; ancak içindeki iyinin yani Jekyll'in baskın çıkması nedeniyle, intihar olayı gerçekleşmiştir.

3. SONUÇ

Asgarî düzeyde düşünülduğünde; insan yaşamı boyunca sorunlarla uğraşmak ve sorunları düzelterek hayatını sürdürmek zorunluluğunda olan bir bireydir. Onun düşünen ve üreten bir varlık olması onu bu zorunluluğa itmektedir ve bu yüzden o var olduğu günden itibaren birçok çatışma yaşamıştır. Söz konusu çatışmalar; onun sorunlarıyla bağlantılı olmakta ve sorunlar sürdükçe çatışmalar da sürmektedir. Sürekli sorunlarla uğraşmak durumunda olan bireyin kaldırdığı yük, onun toplumdaki yerini belirtir. Hayatta kalabilmek için bu ikisinin de üst düzeyde olması ve belirli bir denge içinde olması zorunluluktur.

İnsanî duygulardan olan aşk, kıskançlık, kibir, açgözlülük insanı hayatta birçok iç çatışmaya sürüklerken, insanın insanla olan ilişkisinde görülen beklentiler ve toplumsal kurallar da insanı dış dünyası ile çatışmaya sürükler. Bu çatışmaların sonucunda da insan ya uyum sağlar ya da toplumda kendine yer bulamaz. Toplumda kendine yer bulmak kadar toplumda o mevkide kalmak da bir o kadar zorlayıcıdır.

Jekyll ve Mehmet Arslan kişileri için hayat güzel başlamış, ancak ikisinin de dönüştüğü kişilikler, onlara hep olumsuzluk doğurmuştur. Bu olumsuzluklar, yukarıda belirtilen denge kuramına ve çatışma kavramlarını da kendileriyle beraber getirmiştir. Öyle ki; doktor olan Jekyll, ailesinin ve toplumun uygun gördüğü kalıplarda büyümüş, yetişmiş ve yaşamına devam etmiştir, ancak içindeki asıl Henry Jekyll'i yaşayamadığı için hayat onun için çekilmez bir hâle gelmiştir. Toplumunun ondan beklentilerini karşılamıştır; ancak kendi istediklerini gerçekleştirememiştir. İyi olarak görünmesine rağmen içinde sürekli kötüyü barındıran ve

korkunç bir varlık yaratmıştır. Bu varlık onun içindeki kötülüğün, hayal kırıklığının, boşa geçen zamanların ve içinde bulunduğu düzene karşı olan ruhunun vücut bulmuş hâlidir.

Mehmet Arslan ise, temel insan içgüdüleri yüzünden ve talihsizlikler yüzünden toplumsal hayattan vücut olarak olmasa da ruh olarak kopmuştur. Ailesini kaybetmesi, aşkı yüzünden her şeyinden vazgeçmesi ancak sonuç olarak başarısız olması ve hapishaneye düşmesi onun için hayattaki her türlü olumsuzluğun oluşmasına neden olmuştur. Hayata ailesinden yoksun olarak devam etmek durumunda daha çok küçük yaşta başlaması, zaman geçtikçe ailesini ve sevdiğini kaybetmesi, onun toplumsal hayatta ayak uyduramamasına neden olmuştur. Bu olumsuzluklar Jekyll'in hayatında olduğu gibi çatışmalara neden olmuştur ve hatta bu olayları tekrar yaşamaktan korkması da onun kendi hayatına son vermesi ile sonuçlanmıştır. Aşk olgusunun birey üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri bu yapıtta Mehmet figürü aracılığıyla verilirken, onu çaresiz bir insan olma yolunda ilerlemesine neden olmuştur. Toplumsal hayatta var olabilmek için acınası bir hayat yaşayan kendisinden vazgeçip, kardeşinin yerine geçmesi de onun kendi gerçekliğinden kurtulmasına neden olmuştur.

Her iki yapıtta da odak figürlerin yaşadıkları öncelikle iç ve dış çatışmalar yaşamalarına neden olmuş -ki bu çatışmalar, yan figürlerin de aracılığıyla farklı bir kurguyla ele alınmıştır- sonrasında da hem zihinsel hem fiziksel hem de çevreyle alakalı uyum dengesinin bozulmasına yol açmıştır. Bu ise; “kimlik bölünmesi” olgusunun her iki romanda da odak figürler üzerinden var olmasını ve bu “bölünmenin”, odak figürlerin hayatını nasıl etkilediğinin anlatımını desteklemiştir. Bunun yanında; bu temalarla ilişkili olarak, “bireyin toplumda ‘iyi’ olmaya zorlanmasının sonuçları” gibi toplumsal dersler de içeren yapıtlarda odak figürlerin intiharlarında iç ve dış çatışmalar kadar insanî duyguların da etkisinin olduğu vurgusu da yapılmıştır.

4.KAYNAKÇA

- 1) "Dissosyatif Kimlik Bölünmesi." *Psikolojik*. N.p., n.d. Web. 20 Feb. 2015.
- 2) Livaneli, Zülfü. Kardeşimin Hikâyesi. 125. Basım Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul Eylül 2013
- 3) Stevenson, Robert Louis. Dr. Jekyll ve Mr.Hyde Antik Dünya Klasikleri Yayıncılık, İstanbul Ekim 2009